

Asia: VN/1646/2020

Lausuntopyyntö sosiaaliturvkomitean välimietinnöstä

Lausunnonantajan lausunto

1. Sosiaaliturvalainsäädännön yhtenäistäminen (välimietinnön ehdotukset 1 ja 2) 1.1 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset hakuajat ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä etuuksissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia etuuksien hakuajojen yhtenäistämällä voisi olla?

Erilaiset hakuajat voivat aiheuttaa haasteita useita eri etuuksia tarvitseville henkilöille. Monimutkaisen kokonaisuuden hahmottaminen voi olla ongelmallista varsinkin nuorille, ikääntyneille ja ihmisille, joilla on toimintakyvyn haasteita tai erityisen tuen tarvetta. Suomen Lukiolaisten Liitto (myöhemmin SLL) pitää kannatettavana hakuajojen yhtenäistämistä.

SLL kannattaa myös eri etuuksien takautuvien hakuajojen yhtenäistämistä ja laajentamista. Esimerkiksi opintotuesta takautuva haku puuttuu kokonaan. SLL esittääkin takautuvan haun oikeuden ulottamista myös opintotukeen. Opiskelijat ovat pienituloinen ryhmä ja takautuvan haun mahdollistaminen kohtuullisen määräajan sisällä joustavoittaisi opintotukea. Takautuva haku voisi vähentää opintotuen nostamista "varmuuden varalta", mikä vähentäisi ylimääräisen tuen palauttamisen tarvetta.

1.2 Aiheuttavatko etuuksien erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet ongelmia? Jos aiheuttavat, niin millaisia ja missä tilanteissa? Mitä mahdollisia vaikutuksia tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistämällä voisi olla?

Erilaiset tulo- ja palkkakäsitteet aiheuttavat ongelmia monille, mutta erityisesti nuorille, erityistä tukea tarvitseville henkilöille sekä useita etuuksia yhtäaikaisesti saaville. Jos tulot ja niiden muutokset vaikuttavat eri etuuksiin eri tavoin ja niitä tarkkaillaan eri aikaväleillä, on tilanteen arvioiminen huomattavasti hankalampaa.

SLL kannattaa tulo- ja palkkakäsitteiden yhtenäistämistä. Esimerkiksi opiskelijoita haastavat opinto- ja asumistuen erilaiset omien tulojen tarkasteluajankohdat: opintotuesta tulorajoja tarkastellaan vuositasolla ja asumistuessa kuukausitasolla. Pirstaloituva työelämä ja varsinkin nuoruusvuosille leimallinen pätkä- ja keikkatyöläisyys helpottuisivat ja tukijärjestelmästä tulisi ennustettavampi, mikäli käytössä olisi vain vuosituloraja. Kaikkien etuuksien kohdalla huomioitavat tulot tulisi voida tarkistaa tulorekisteristä.

2. Toimeenpanon monimutkaisuus ja digitalisaation mahdollisuudet (välimietinnön ehdotukset 3 ja 4)2.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 3 valmistelussa?

-

2.2 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 4 valmistelussa?

-

3. Työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyvät etuudet (välimietinnön ehdotukset 5, 6 ja 7)3.1 Onko eri etuuksia ja eläkkeitä koskevien lakien työkyvyttömyyden käsitteissä epätarkoituksenmukaisia eroja ja jos kyllä, niin millaisia?

-

3.2 Mitä muutoksia lainsäädäntöön (erityisesti etuus- ja palvelulainsäädäntö) tulisi tehdä, jotta lainsäädäntö tukisi työ- ja toimintakyvyn ylläpitämistä ja parantamista sekä olemassa olevan työkyvyn hyödyntämistä?

-

3.3 Komitea ehdottaa arvioitavaksi mahdollisuuksia liittää työkykyyn ja työkyvyttömyyteen liittyviin etuuksiin kannustimia ja velvoitteita osallistua palvelutarpeen arviointiin ja yhdessä asiakkaan kanssa sovittaviin palveluihin. Ehdotuksen mukaan palvelujen saatavuus ja saavutettavuus tulee huomioida. Mitä palveluja ehdotetun arvioinnin tulisi koskea?

-

4. Työttömyysturva, työllisyyden edistäminen ja osittainen työllistyminen (välimietinnön ehdotukset 8 ja 9)4.1 Komitea ehdottaa, että työmarkkinatuen toimivuutta ja uudistamistarpeita selvitetään tilanteissa, joissa työmarkkinoille pääsy tai niille palaaminen on vaikeutunut. Mitä tilanteita ehdotetun selvityksen tulisi koskea?

-

5. Opiskelu ja osaamisen kehittäminen (välimietinnön ehdotukset 10, 11 ja 12)5.1 Komitea ehdottaa, että etuusjärjestelmän tulee tukea ihmisten jatkuvaa oppimista ja edistää osallistumisen tasa-arvoa. Miten etuusjärjestelmää tulisi uudistaa, jotta se parantaisi osallistumisen tasa-arvoa ja tukisi jatkuvan oppimisen palvelujärjestelmän uudistamista?

-

5.2 Komitea katsoo, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. Miten nuorten sosiaaliturvaa tulisi uudistaa, jotta etuus- ja palvelujärjestelmien monimutkaisuus ja niiden sisälle asetetut kannustimet eivät aiheuttaisi koulutuksen tai muiden palvelujen ulkopuolelle jäämistä tai jättäytymistä?

SLL suhtautuu kriittisesti linjaukseen siitä, että koulutukseen hakeutumisen tulee olla ensisijaista vailla ammatillista tutkintoa oleville nuorille. Vaikka on totta, että perusasteen varassa olevien työllisyysaste on matala ja iso osa työpaikoista edellyttää korkeaa osaamista, on ongelmaan on kuitenkin jo osin pyritty vastaamaan oppivelvollisuuden pidentämisellä.

Ajatuksena koulutukseen hakeutumisvelvoite on ymmärrettävä, mutta käytännössä osin toimimaton. Velvollisuus ei motivoi, jos nuori ei halua tai pysty osallistumaan koulutukseen. Kannusteeksi tulisi ottaa sanktioiden sijaan mieluummin ohjaaminen ja muiden palveluiden tarjoaminen.

Toimeentulotukea saavat tulottomat nuoret ovat useimmiten työttömiä, jotka eivät ole oikeutettuja työttömyysturvaan, koska alle 25-vuotiaita työttömiä ja vailla ammatillista koulutusta olevia nuoria koskevat erityisehdot: hakeutumisvelvoite koulutukseen ja viiden kuukauden odotusaika.

Lukiosta valmistuvilla ylioppilailla ei ole ammattia, joten työllistyminen voi olla haastavaa. He ovat kuitenkin hankkineet heiltä vaaditun toisen asteen tutkinnon ja useimmiten hakeneet myös koulutukseen. Mikäli koulutukseen ei ole hakeuduttu, siihen liittyy monia erilaisia, ymmärrettäviä syitä: uupuminen opinnoissa, varusmies- tai siviilipalvelus, halu tehdä töitä tai matkustella hetken ennen uutta opiskelurupeamaa 12 vuoden jälkeen, epävarmuus jatko-opintosuunnitelmista, tietämättömyys hakeutumisvelvoitteesta ja niin edelleen. Opiskelupaikkoja ei kuitenkaan edes riitä kaikille: Tilastokeskuksen mukaan kevään 2021 ylioppilaista 63 prosenttia jäi ilman jatkokoulutuspaikkaa, vaikka heistä 83 prosenttia hakeutui ammatilliseen koulutukseen tai korkeakoulutukseen.

Pitkälle odotusajalle ei siis löydy pitäviä perusteluja. Lisäksi se kohdistuu usein myös niihin nuoriin, jotka ovat toimineet sosiaaliturva- ja koulutusjärjestelmien asettamien odotusten kannalta "oikein". SLL vaatii odotusajan poistamista.

Toisaalta nuorten hakeutumiseen vaikuttavat muutkin tekijät, kuten koulutuspoliittiset linjaukset. Esimerkiksi ensikertalaisikiintiö on nyky muodossaan "kerrasta poikki" -henkinen, mikä aiheuttaa nuorille tarvetta taktikoida hakeutuessaan koulutukseen. Opintotukikuukausia korkea-asteella on rajattu, joten itselle soveltumattoman koulutusalan opiskeleminen voi käydä nuorelle kalliiksi. Kun samaan aikaan on olemassa koulutukseen hakeutumisvelvoite, saattaa nuori hakea koulutuspaikkaa, johon ei usko varmasti pääsevänsä, jotta täyttää kaikki velvoitteet. Opintotukijärjestelmä ohjaa myös velkaantumaan, mikä ei välttämättä houkuttele, kun taloudellinen epävarmuus jatkuvasti kasvaa.

Kokonaistarkastelu on siis todella tarpeen, sillä sosiaaliturvajärjestelmä (mm. opintotuki, työttömyysturvan velvoitteet) ja koulutusjärjestelmä asettavat nuorille ristiriitaisia vaatimuksia ja kannusteita.

5.3 Komitea ehdottaa selvitettäväksi edellytyksiä käynnistää opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus. Millainen opintotukijärjestelmän uudistus tukisi opiskeluajan toimeentuloa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua?

SLL pitää kannatettavana käynnistää komitean ehdottama opintotukijärjestelmän kokonaisuudistus. Opintotuen uudistaminen on ollut viimeiset vuosikymmenet poukkoilevaa ja sirpaleista.

Kokonaistarkastelu olisi tarpeen myös huomioiden viime vuosien lukuisat koulutuspoliittiset uudistukset, kuten oppivelvollisuuden pidentämisen toiselle asteelle.

Opintotukijärjestelmää tulee kehittää kokonaisuutena ja tehdä siitä mahdollisimman selkeä. Opintorahaa tulee korottaa tuntuvasti eikä ainoastaan indeksikorotuksin, sekä pidemmällä aikavälillä opiskelijat tulee siirtää osaksi muuta sosiaaliturvaa ja perustoimeentuloa. Opiskelijoiden tukien siirtäminen yhtenäistettyyn sosiaaliturvaan takaisi joustavan toimeentulon nuorille. SLL kannattaa tuen vastikkeettomuutta. Mikäli tukeen kuitenkin liittyy jonkinlaista vastikkeellisuutta, tulisi vaatimusten olla kohtuullisia ja joustavia, jotta nuoren ja opiskelijan toimeentulo olisi turvattu erilaisissa tilanteissa.

Opintotuen lainapainotteisuutta on purettava, sillä varsinkin lukiolaisilla työttömyysriski opintojen jälkeen on suuri. SLL:n kanta on myös, ettei lukiolaista tule edellyttää nostamaan opintolainaa ennen oikeutta toimeentulotukeen.

Sosiaali- ja terveysministeriön soveltamisohjeessa (2013:4) todetaan, että opintolainan ottamista ei tulisi edellyttää alle 18-vuotiailta opiskelijoilta, lastensuojelun jälkihuollossa olevilta nuorilta tai nuorilta, jotka opiskelevat sellaisessa koulutuksessa, joka antaa valmiuksia jatko-opintoihin, mutta ei paranna opiskelijan työmarkkinavalmiuksia tai valmistaa ammattiin, kuten lukiokoulutus. Kuitenkin Kelan tulkinta on, että lainan nostamista tulee edellyttää 18 vuotta täyttäneiltä lukiolaisilta ennen toimeentulotuen myöntämistä.

SLL katsoo, että heikossa taloudellisessa tilanteessa olevilta lukiolaisilta opintolainan edellyttäminen ei ole kohtuullista, koska lukio yleissivistävänä ja jatko-opintoihin valmistavana koulutuksena ei anna riittäviä työelämävalmiuksia, jotta opintolainan takaisin maksaminen olisi ylipäätään mahdollista. Juuri täysi-ikäistyneiden nuorten velkaantumisesta muodostuu heille itselleen jo lähtökohtaisestikin suuri riski. Tilastojen mukaan nuoret toisen asteen opiskelijat ovat selvästi yliedustettuina opintolainan takaisinmaksun kanssa vaikeuksiin joutuneiden joukossa. Opintolaina on sopimaton sosiaaliturvan muoto nuorille vasta aikuistumassa oleville lukiolaisille, joiden työllistymistä ja siten kykyä lainan takaisinmaksuun ei ole odotettavissa vielä vuosiin.

Katse tulisi kiinnittää myös rinnakkaisiin etuuksiin ja etuudelta toiselle liikkumiseen. Työ- ja opiskelu-uupumus sekä mielenterveyden oireilu yleistyvät niin, että niistä voidaan puhua jo kansantautina. Uupumuksesta toipuminen ja paluu työ- tai opiskeluelämään on pitkä ja vaikea prosessi, jonka aikana toimeentulo aiheuttaa monille lisähuolta, sillä uupumuksen perusteella ei lähtökohtaisesti myönnetä sairauspäivärahaa. Työ- tai opiskelu-uupumuksen toteamisen pitäisi olla riittävä peruste Kelan sairauspäivärahan maksamiseksi ilman muita mielenterveyteen liittyviä diagnooseja. Sairauspäivärahan saamisen aikana voi opiskella noin 40-prosenttisesti. Järjestelmää tulisi kehittää joustavammaksi niin, että osaopiskelukykyisenä voisi saada osittaista sairauspäivärahaa, sillä opiskelijoiden tilanteet voivat olla hyvin moninaisia.

SLL pitää tavoiteltavana välimietinnössä kuvailtua mallia, jossa tavoitteena on, että “opintotukijärjestelmä tukee opiskeluaajan toimeentuloa, sujuvaa opiskelua, tavoiteajassa valmistumista ja opiskelijan hyvinvoinnin ja jaksamisen kannalta mielekästä opintopolkua”. Järjestelmän ei tule olla opiskelijoita rankaiseva, vaan aidosti erilaisia elämäntilanteita tukeva.

6. Lasten ja perheiden sosiaaliturva (välimietinnön ehdotukset 13, 14 ja 15)6.1 Komitea ehdottaa työryhmän perustamista lapsilisän uudistamiseksi. Mitä lapsilisäjärjestelmän eri uudistusvaihtoehtojen valmistelussa ja arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?

SLL kannattaa sen selvittämistä, että lapsilisää maksettaisiin 18 ikävuoteen saakka. Erityisen tärkeä on kirjaus “-- huomioiden samalla vaikutukset opintotukijärjestelmään niin, etteivät muutokset heikennä alle 18-vuotiaiden lasten opiskelumahdollisuuksia”. Tällä hetkellä 17-vuotias nuori on edelleen huoltajiensa elätettävä, mutta lapsilisän maksaminen lakkaa ja huoltajansa luona asuvana opintorahaa voi saada vain reilut 40 euroa. Huoltajien tulorajat ovat hyvin matalalla tasolla eikä niihin ole tehty indeksikorotuksia (aiheesta lisää kohdassa 8.2), joten monelta nuorelta tuki evätään kokonaan tai tuen määrä ei nouse lähellekään lapsilisän tasoa. Kuitenkin itsenäistyvällä nuorella on jo monenlaisia pakollisiakin kulutustarpeita.

Samoja haasteita on itsenäisesti asuvilla 17-vuotiailla, joskin huoltajien tulot eivät pienennä tuen määrää, mutta tuen taso on edelleen lapsilisän tasolla asumismuodosta huolimatta. Moni nuori kertoo, etteivät huoltajat välttämättä tue taloudellisesti omilleen muuton jälkeen, vaikka kyseessä olisi alaikäinen. Tällöin nuoren on pakko mennä töihin, mikä vaikuttaa nuoren jaksamiseen ja koulussa pärjäämiseen. Opintolainan nostaminenkaan ei alaikäisenä välttämättä houkuttele, varsinkaan lukiolaisena, joka ei valmistu ammattiin.

Mikäli lapsilisän maksaminen laajennettaisiin kaikkiin alaikäisiin, tulisi tiedotuksen aiheesta olla mahdollisimman selkeää ja korostaa huoltajan elatusvelvollisuutta. Tietoa tulee jakaa entistä avoimemmin ja selkeämmin myös siitä, miten lapsilisältä voi siirtyä opintotuen piiriin tai miten lapsilisän voi tarvittaessa maksattaa itsenäisesti asuvan nuoren omalle tilille – tällä hetkellä kummastakaan mahdollisuudesta ei ole saatavilla tarpeeksi paljon informaatiota. Lapsivaikutusten arviointi on keskeinen osa uudistamista.

6.2 Komitea ehdottaa lastenhoidon tukien järjestelmän uudistuksen käynnistämistä. Miten ja mistä lähtökohdista lastenhoidon tukien järjestelmää tulisi uudistaa?

-

6.3 Vanhemmalla on vastuu lapsensa elatuksesta. Mitä muutoksia sosiaaliturva- tai muuhun lainsäädäntöön tulisi tehdä, jotta se tukisi vanhempien elatuskykyä?

-

7. Asumismenot ja asumismenojen korvaaminen (välimietinnön ehdotus 16)7.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotuksen 16 edistämisessä? Mikä asia tai mitkä asiat on tärkeintä selvittää?

Nuorten asumista on tuettava jatkossakin. Välimietinnössä linjataan, että yleistä asumistukea opiskelijoiden tukimuotona tullaan arvioimaan. SLL ei kannata opiskelijoiden erottamista yleiseltä asumistuelta erillisen asumistukimuodon piiriin, vaan järjestelmän sekä tuen tason on oltava

yhteneväinen muiden tuensaajien kanssa. Huomioitavaa on esimerkiksi se, että opiskelijatkin kilpailevat useimmiten samoilla vuokramarkkinoilla muiden kanssa.

Opiskelijoiden yleiseen asumistukeen siirtäminen oli hyvä muutos, mutta siihen liittyy myös haasteita: tuen ruokakuntoisuus aiheuttaa haasteita nuorille ja opiskelijoille, joiden asumismuodot ovat moninaisia. Asumistukea tulee yksilökohtaistaa, jotta se vastaisi paremmin nuorten elämäntilanteisiin. Ei voi olla niin, että avopuolisoilla tai kämppeillä olisi velvollisuus elättää asuinkumppaninsa, sillä nuorena yhteisasumisessa on harvoin kyse ns. talouksien yhdistämisestä pitkäaikaisesti.

Varsinkin nuorille kimppa-asuminen tutun ihmisen kanssa voisi helpottaa itsenäistymistä ja tukea hyvinvointia, kun taas tuntemattoman kanssa asuminen voi tuntua epämiellyttävältä ajatukselta. Yleisen asumistuen tulee olla joustavampi tukimuoto, jotta se mahdollistaisi erilaiset asumismuodot niin kommuuneissa kuin myös alaikäisten vuoroviikkoasumisessa eri huoltajien luona. SLL pitää hyvänä, että yhdeksi selvitetäväksi asiaksi on nostettu se, keiden halutaan jatkossa kuuluvan samaan ruokakuntaan. Selvittämisen ohella on tärkeää hankkia lisää tietoa nuorten käytännön asumiskokemuksista ja -näkemysistä päätöksenteon tueksi.

SLL:n mielestä alaikäisellä opiskelijalla, joka asuu omillaan, on oltava oikeus yleiseen asumistukeen, vaikka hänellä ei olisikaan muita tuloja. On epäloogista, että itsenäisesti asuvan opiskelijan katsotaan kuuluvan huoltajansa ruokakuntaan. Erityisesti tämä koskee alle 17-vuotiaita, jotka eivät käytännössä voi saada opintotukea. Tämä voitaisiin mahdollistaa hakemusmenettelyllä.

Kuntien ja valtion on myös huolehdittava siitä, että nuorille soveltuvia opiskelija-asuntoja rakennetaan riittävästi eri puolille Suomea ja että opiskelija-asunnot ovat laadukkaita, kohtuuhintaisia ja saavutettavuudeltaan hyviä.

8. Toimeentulotuki ja pitkäaikaisen toimeentulotukitarpeen vähentäminen (välimietinnön ehdotukset 17 ja 18)

8.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 17 ja 18 edistämiseksi?

Ehdotuksen 17 osalta oleellista on, että toimeentulotuen roolia säännönmukaisesti perusturvaa täydentävänä muotona kavennetaan parantamalla ensisijaisia etuuksia. Ensisijaisten etuuksien tasoa parantamalla laskennallinen oikeus toimeentulotukeen vähentyisi. Lisää aiheesta kohdassa 8.2.

8.2 Mitkä ovat keskeisimmät toimenpiteet, joilla pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta voidaan vähentää?

Yksi riittämätön ensisijaisen tuen muoto on opintotuki, jota parantamalla voidaan vähentää pitkäaikaista toimeentulotuen tarvetta. Opintorahan määrä on tällä hetkellä 268,23 euroa. Summa on täysin riittämätön kattamaan opiskelijan elinkustannuksia, joten opintorahaan tulee tehdä tasokorotus. Samalla kaikki opintotuen saajat tulisi saattaa samalle viivalle tuen määrän suhteen, eli esimerkiksi ikään, asuinpaikkaan ja huoltajien tuloihin liittyvät rajaukset tulisi poistaa. Nuoren asumismuotoon liittyvät rajoitukset ovat senkin takia epärelevantteja, että asumista tuetaan yleisellä asumistuella.

SLL:n mielestä yksi haaste lukiolaisten taloudellisessa tukemisessa on se, että huoltajien tuloilla on edelleen vaikutus alaikäisten ja huoltajiansa luona asuvien saamaan opintorahaan. Parempi ratkaisu olisi poistaa huoltajien tulojen vaikutus kokonaan ja tuoda kaikki opintotuen saajat samalle tasolle. Esimerkiksi itsenäisesti asuvien, alle 18-vuotiaiden lukiolaisten tavallinen opintorahamäärä on 109,04 euroa, jota voi suurentaa huoltajien pienituloisuus. Täyteen 268,23 euron summaan ei pääse, jos kuuluu maksuttoman toisen asteen koulutuksen piiriin, sillä mukaan on laskettu oppimateriaalilisiä eli 50,16 euroa. Päättävän lukuvuoden jälkeen aloittaa kolmas ikäluokka pidennetyn oppivelvollisuuden piirissä, jolloin oppimateriaalilisiä ei monikaan lukiolainen voi enää saada.

Vaikka huoltajien pienituloisuus voikin nostaa tukimäärää, ovat huoltajien tulorajat hyvin matalalla ja kehityksestä jälkeen jääneellä tasolla. Huoltajien tulorajoja on viimeksi tosiasiallisesti korotettu 15 vuotta sitten vuonna 2007. Huoltajien tulot estävät tällä hetkellä huoltajansa luona asuvan opiskelijan opintotuen saamisen kokonaan, kun tulot ovat vähintään 41 100 euroa vuodessa. Samalla tulorajalla rajataan 17 vuotta täyttäneiden omillaan asuvien nuorten lisätukea. Alle 17-vuotias itsenäisesti asuva opiskelija ei voi saada lapsilisän vuoksi opintorahaa, mutta hän ei myöskään voi saada opintolainaa, mikäli huoltajien tulot ylittävät 64 400 euroa. Jos tulorajoihin olisi tehty ajanmukaiset indeksikorotukset, rajojen tulisi olla reilusti suuremmat. Opintotuen saamisen mahdollisuudet ovat siis kiristyneet merkittävästi, kun rajoja ei ole korotettu indeksien mukaisesti.

Lisäksi perheiden moninaisista tilanteista johtuen ei voida olettaa varmuudella, että vanhemmat tukisivat nuoren asumista ja elämistä taloudellisesti, vaikka heillä saattaisi olla siihen mahdollisuus. Erittäin pienestä tukitasosta johtuen opintotukea hyödyntävän lukiolaisen on tosiasiasa joko saatava taloudellista tukea perheeltään, tai jos ei saa, käytävä töissä tai haettava toimeentulotukea.

SLL:n mielestä on väärin, että vanhempien tulot voivat pienentää opintorahaa tai estää sen saamisen opiskelijalta, joka asuu vanhempansa luona. 18–19-vuotiailla vanhempiensa luona asuvilla opiskelijoilla käytäntö on siitäkin syystä erikoinen, että 18 vuotta täyttänyt henkilö on oikeutettu toimeentulotukeen, eivätkä vanhempien tulot vaikuta sen saamiseen edes vanhemman luona asuvalla henkilöllä. Opintotukea järkevöittämällä tarvetta turvautua toimeentulotukeen voitaisiin vähentää.

Lisäksi nuoriin kohdistuvista työttömyysturvan sanktioista tulee luopua. Noin kaksi kolmasosaa vastavalmistuneista ylioppilaista jää ilman jatko-opiskelupaikkaa, joista moni jatkaa esimerkiksi asepalvelukseen, töihin tai reissaamaan ulkomaille. Kuitenkin moni jää työttömäksi, kun ammattia tai muuta kokemusta ei ole – silti ilmoittauduttuaan työttömäksi työnhakijaksi heitä koskee viiden kuukauden odotusaika ennen työmarkkinatuen saamista. Tuen saaminen pitkän odotusajan jälkeenkin edellyttää sitä, että ylioppilas tai alle 25-vuotias, jolla ei ole ammatillista koulutusta, on hakenut vähintään kahta koulutuspaikkaa yhteishaussa ja osallistunut valintakokeisiin. Moni ylioppilas jää siis tuettomaan loukkuun opintojensa jälkeen, ellei hänellä ole mahdollisuutta hakea toimeentulotukea. Odotusajan poisto olisi tärkeä kädenojennus suurelle joukolle ylioppilaita.

Myös asumistuen rooli tulee tunnistaa: nykyisin vajaa puolet perustoimeentulotuen menoista kohdentuu asumismenoihin.

9. Etuus- ja palvelupolkujen toimivuus ja palvelujen tarjoaminen (välimietinnön ehdotukset 19, 20, 21, 22, 23, 24 ja 25)9.1 Miten työ- ja toimintakyvyn tukemista, seurantaa ja arviointia sekä työ- ja toimintakykyä tukevia palveluja tulisi vahvistaa sosiaali- ja terveydenhuollossa?

-

9.2 Mitä tulisi ottaa huomioon valmisteltaessaA) monialaista asiakassuunnitelmaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä?B) työkyky- ja kuntoutuspalvelujen yhtenäistä tietopohjaa ja sitä koskevaa lainsäädäntöä?C) vastuutyöntekijä-mallia eniten tukea tarvitseville?

-

9.3 Mitä muuta tulisi ottaa huomioon alaluvun 5.10 ehdotusten edistämisessä?

-

10. Sosiaaliturvajärjestelmän kannustin- ja byrokraloukut (välimietinnön ehdotukset 26 ja 27)10.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 26 ja 27 osalta?

-

11. Asumis- ja työperusteinen sosiaaliturva ja kansainvälinen liikkuvuus (välimietinnön ehdotukset 28, 29 ja 30)11.1 Mitä tulisi ottaa huomioon ehdotusten 28, 29 ja 30 edistämisessä?

-

12. Syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistäminen ja yhdistäminen ansioturva huomioiden (komitean esitys seuraavalle hallitukselle)

12.1 Komitea esittää syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä ansioturva huomioiden alaluvussa 6.1. Tarkoituksena on selkeyttää ja yksinkertaistaa vaiheittain etuusjärjestelmää ja sen toimeenpanoa sekä helpottaa siirtymistä etuudelta toiselle. Mitä hyötyjä ja haasteita perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen ja yhdistämiseen voi liittyä?

SLL kannattaa syyperusteisten perusturvaetuuksien yhtenäistämistä ja yhdistämistä. On keskeistä, että perusturvaetuuksia yhdisteltäessä varmistettaisiin, että nuoria kohdellaan sosiaaliturvajärjestelmässä ja sitä uudistettaessa yhdenvertaisesti muihin väestöryhmiin nähden ja ikään perustuvat nuoria syrjivät elementit, kuten työttömyysturvan erilliset ehdot alle 25-vuotiaille, poistettaisiin.

SLL kannattaa perusturvan vastikkeettomuutta. Mikäli yhdistettyihin perusturvaetuuksiin kuitenkin tulee aktiivisuuskriteereitä, niiden tulee olla sellaisia, että nuorilla on tosiasiallinen mahdollisuus täyttää ne. Aktiivisuus tulee nuorten kohdalla ymmärtää laajasti: esimerkiksi mielenterveyspalveluihin osallistuminen olisi perusteltua laskea aktiivisuudeksi. Samalla on huolehdittava, että palveluverkko vastaa tarpeisiin ja palveluita on aidosti saatavilla.

Palveluihin osallistumattomuuden sanktioiminen on kohtuutonta erityisesti, jos palveluita ei tosiasiallisesti ole saatavilla. Ongelma on nykyisin usein se, ettei ole tarjolla mitään palvelua, johon henkilö voisi toimintakykynsä puitteissa osallistua. Monet palvelut ovat myös maksullisia: esimerkiksi kuntoutuspsykoterapiaan sisältyy kallis omavastuuosuus ja jo palvelun piiriin pääseminen on hoitojonojen takia pitkä prosessi.

SLL tavoittelee myös opiskelijoiden tukien yhdistämistä samaan perusturvaetuuteen, jolloin tuki olisi sosiaaliturvaa eikä koulutuspoliittinen ohjausinstrumentti. Siksi SLL onkin pettynyt siihen, ettei opintotukea ole otettu mukaan yhdistettävien etuuksien listalle. Opiskelijoiden velaton toimeentuloturva on merkittävästi muita perusturvaetuuksia alhaisemmalla tasolla. Jatkovalmistelussa on välttämätöntä saada jatkovalmistelussa edes kustannus- ja vaikutusarviot opiskelijoiden sosiaaliturvan sisällyttämisestä yhdenvertaisesti perusturvaetuuksien yhtenäistämiseen. Samalla olisi järkevää siirtää opintotuki opetus- ja kulttuuriministeriöltä sosiaali- ja terveysministeriön vastuulle, jolloin koko sosiaaliturvajärjestelmää johtaisi yksi ministeriö.

Tukien yhdistämisestä voidaan saada merkittäviä etuja sekä tuensaajille että toimeenpanijoille. Päällekkäisyyksien poistuessa järjestelmä selkeytyy ja mahdollisesti vähentää sosiaaliturvan alikäyttöä. Mikäli uudistus kuitenkin jätetään puolitiehen, on mahdollista, että lopputulema on entistäkin sekavampi. Uudistuksen jälkeen järjestelmän tulee vastata työelämän epävarmuuteen ja moninaisuuteen, vaihteleviin elämäntilanteisiin.

12.2 Mihin suuntaan perusturvaetuuksien yhtenäistämistä tulisi kehittää? A) etuuksien ehtojen osalta? B) toimeenpanon osalta?

A) Etuuksien ehtojen osalta on tunnistettava, että nuoren elämään liittyy lukuisia nopeita siirtymiä ja muutoksia, jotka limittyvät toistensa kanssa. Perusturvaetuuksien yhtenäistämisen yhteydessä tulee varmistaa, että etuusjärjestelmä huomioi nuorten muuttuvat elämäntilanteet nykyistä paremmin eikä muodosta esteitä tai vaikeutta siirtymiä. Myös ennakoitavuutta tulee sosiaaliturvan saajan näkökulmasta parantaa nykyisestä. Käytännössä tässä yhteydessä on tärkeää yhdenmukaistaa ainakin eri etuuksien tulokäsitteitä sekä maksatusajankohtia.

B) Etuuksien hakemisprosessista tulee tehdä hakijan kannalta ymmärrettävämpää ja selkeämpää.

13. Ehdotusten priorisointi 13.1 Välimietinnössä on komitean 31 ehdotusta tuleville hallituksille. Mitä kolmea ehdotusta tulisi edistää ensimmäisenä ja miksi?

SLL:n mielestä ehdotuksia 11 (nuorten sosiaaliturva, etuudet ja palvelut), 12 (opintotuen uudistaminen) ja 16 (yleisen asumistuen selvityskokonaisuus) tulee priorisoida. SLL on tuonut ehdotuksiin liittyviä huomioitaan lausunnossa esille, eli SLL ei varauksetta suosita ehdotusten toteuttamista välimietinnössä kuvatulla tavalla.

14. Julkisen talouden kestävyys 14.1 Sosiaaliturvauudistuksessa tehtävät ratkaisut voivat joko vahvistaa tai heikentää julkista taloutta pitkällä aikavälillä. Komitea on linjannut, että uudistuksen tulee osaltaan varmistaa julkisen talouden kestävyys työllisyyttä ja väestön työ- ja toimintakykyä vahvistamalla. Tulisiko

sosiaaliturvan uudistamisella tavoitella parannusta julkisen talouden kestävyteen pitkällä aikavälillä ja jos kyllä, niin miten?

OECD on arvioinut mielenterveyden häiriöiden maksavan Suomelle 11 miljardia euroa vuodessa ja Valtiontalouden tarkastusvirasto on arvioinut yhden syrjäytyneen nuoren kustannukseksi 1,1 miljoonaa euroa elinkaarensa aikana. Uudistuksen tulee ehkäistä ja vähentää nuorten syrjäytymistä sekä rankaisemisen sijaan tukea mielenterveyden heikentyessä. Onnistuneella uudistamisella voisi olla merkittäviä positiivisia vaikutuksia Suomen taloudelliseen tulevaisuuteen.

15. Komitean linjaukset toisen kauden työlle **15.1 Komitea on linjannut toisen kautensa työstä alaluvussa 6.2. Mikä luetelluista kokonaisuuksista on tärkein ja miksi?**

-

15.2 Mihin suuntaan lueteltuja kokonaisuuksia tulisi kehittää?

-

16. Mitä muuta haluat todeta sosiaaliturvauudistuksesta?

Sosiaaliturvauudistusta ollaan tekemässä toimeentuloturvaa käyttäviä ihmisiä varten. Tämän näkökulman tulee säilyä kirkkaana, joten heitä edustavien järjestöjen olla jatkossakin tiiviisti mukana uudistustyössä. SLL kiittää komiteaa opiskelijajärjestöjen kuulemisista viime vuosien aikana sekä erikseen toteutetusta lasten ja nuorten kuulemisesta. Vain nuoret laajasti huomioimalla on mahdollista luoda sosiaaliturvajärjestelmä, joka vastaa myös tulevaisuuden tarpeisiin.

SLL kiinnittää huomion siihen, ettei välimietinnössä juurikaan näy käynnissä oleva mielenterveyskriisi, joka kohdistuu erityisesti nuoriin. Mielenterveyssyyt ovat jo suurin syy työkyvyttömyyseläkkeelle jäämiseen, mielenterveyden hoitojonot ovat pitkiä ja uupumusoireilu lisääntyy jatkuvasti jo perus- ja toisella asteella opiskelevilla. Lukiolaisista jopa 60 prosenttia kertoi mielialahuolistaan vuoden 2021 Kouluterveyskyselyssä. Toimeentulolla on yhteys mielenterveyteen, joten uudistuksella on merkitystä mielenterveyskriisin ratkaisemisessa. SLL edellyttää ehdotusten mielenterveysvaikutusten arvioimista osana jatkovalmistelua.

Uudistuksessa on tärkeää huomioida nuoret omana erityisryhmänään. Nuoruuteen liittyvä elämänvaiheena paljon siirtymiä ja nivelvaiheita, jotka vaikuttavat sosiaaliturvan ja muiden palveluiden tarpeeseen ja voivat samalla aiheuttaa byrokratia- ja informaatioloukkua. Nuorten työurat ovat melko lyhyitä ja katkonaisia eikä nuorille siksi ole juuri kertynyt varallisuutta, mikä korostaa sosiaaliturvan merkitystä ja siitä riippuvaisuutta elämän nivelvaiheissa ja yllättävissä tilanteissa. Nuorivaikutusten arviointia eri ehdotuksiin liittyen on syytä vahvistaa jatkovalmistelussa.

Hynönen Iiris
Suomen Lukiolaisten Liitto

